

5'İNCİ ORDU MENZİL TEŞKİLATI

Dr. Yavuz Selim ÇELOĞLU

Osmanlı Devleti, Balkan Savaşları öncesinde orduyu modern bir geri hizmet sistemine kavuşturmak amacıyla Alman lojistik sistemini örnek alarak yeni bir geri hizmet sistemi oluşturdu. 1911 yılında Alman nizamnamelerinden çeviri yapılarak hazırlanan “*Menzil Hidemâti Nizâmnamesi*” ile geleneksel ikmal sistemi yerine Avrupa tarzı, çağdaş bir geri hizmet sistemi oluşturuldu. İlk olarak Balkan Savaşları’nda uygulanan bu sistem, başarısız oldu. Osmanlı ordusunun Balkan Savaşları’nda aldığı ağır yenilginin temel nedeni olarak görülen Menzil teşkilatı, Birinci Dünya Savaşı’nda yeniden ihdas edildi.

Menzil teşkilatının temel amacı; sefer esnasında ordunun iâşe, silah, mühimmat, giyim, teçhizat, muhabere, sağlık vb. her türlü lojistik ihtiyacını ikmal ve ordunun muharebe kabiliyetini engelleyen hasta, yaralı ve esirlerle atıl durumdaki her türlü malzemenin geriye yani yurt içine tahliyesini sağlamaktı. Bu geri hizmet sistemine göre ordunun lojistik ihtiyaçları Yurt içi (ana vatan), Menzil ve Ordu Harekât Bölgesi olmak üzere üç ayrı bölgede ve üç ayrı otorite tarafından yürütülecekti. Dolayısıyla yurt içindeki lojistik hizmetler Menzil Genel Müfettişliği, Menzil bölgesindeki hizmetler Ordu Menzil Müfettişlikleri tarafından ve Ordu Harekât Bölgesindeki hizmetler ise Orduya ait hizmet birim ve kıtaları tarafından yürütüldü.

Seferberliğin ilanıyla birlikte orduların yurt içindeki lojistik hizmetlerini yürütecek olan Menzil Genel Müfettişliği (Menzil Müfettiş-i Umûmîliği) teşkil edildi. 5 Ağustos 1914 tarihinde Genelkurmay

II. Başkanı Bronsart von Schellendorf uhdesinde teşkil edilen Menzil Genel Müfettişliğinin kuruluş gayesi, Başkomutanlık Karargâhı ve Harbiye Nezâreti ile Ordu Menzil Müfettişlikleri arasında eşgüdümü ve koordinasyonu sağlayarak ordunun her türlü lojistik ihtiyacını eksiksiz karşılayabilmek için gerekli tedbirleri almaktı.

5’inci Ordu’nun kurulmasına kadar Çanakkale Boğazı’nın güvenliği Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanlığı tarafından yürütüldü. Dolayısıyla başlangıçta Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanlığının iâşe ve ikmal hizmetleri doğrudan Başkomutanlık tarafından yürütülürdü. 5’inci Ordu’nun kurulmasıyla Çanakkale Cephesi’ndeki tüm birliklerin lojistik ihtiyacı 5’inci Ordu Menzil Müfettişliği tarafından karşılanmaya başlandı.

Çanakkale Cephesi’ni savunmak üzere müstakil bir ordu olan 5’inci Ordu’nun kuruluşuyla birlikte bu ordunun lojistik ve bütünleme hizmetlerini yürütmek amacıyla Başkomutanlığın 26 Mart 1915 (13 Mart 1331) tarihli tebligatı ile ilk olarak 5’inci Menzil Müfettişliği’nin idari heyeti oluşturuldu. 27 Mart 1915 tarihinde ulaşım olanakları bakımından uygun bir mevki olan Gelibolu’da, Menzil Müfettişliği Merkez Karargâhı faaliyetlerine başladı. Menzil Müfettişlik görevine ilk olarak Miralay Ali Bey getirildi. Kısa bir süre sonra bu göreve Miralay Sadık Sabri Bey atandı. Menzil Müfettişliği Kurmay Başkanlığı görevi ise Yüzbaşı Muzaffer Bey tarafından yürütüldü.

Seyyar orduların hemen gerisinde ordu veya müstakil kolorduların lojistik ihtiyaçlarını karşılamak üzere teşkil edilen Menzil Müfettişliklerinin görev ve sorumluluklarını genel hatlarıyla şu şekilde ifade edebiliriz:

- Menzil ve ana vatan bölgesinde temin edilmiş olan lojistik malzemeyi cephe hattındaki orduya

ulaştırmak,

- Harp mıntıkasında bulunan hasta ve yaralı- lar başta olmak üzere orduların hareket kabiliyeti- ni sınırlayan askerlerin ve atıl durumdaki her türlü maddenin yurt içine doğru tahliyesini sağlamak,

- Menzil bölgesinden geçen ordu birlikleri ve bunlara ait hayvanların iâşe, ikmal ve iskânını sağ- lamak,

- Menzil bölgesinde bulunan kıtalar başta ol- mak üzere menzil sınırları içinde bulunan tüm per- sonel ve menzil hizmetlerinde kullanılan hayvanla- rın iâşe, ikmal ve iskânını temin etmek,

- Menzil sınırları içinde bulunan hastane, re- vir, nekahethane vb. sağlık kuruluşları vasıtasıyla muharip ordunun ihtiyacını karşılamak,

- Yurt içinde veya menzilde zuhur eden bula- şıcı hastalıkların muharip orduya bulaşmasını engel-lemek için gerekli tedbirleri almak,

- Menzil bölgesindeki hizmetleri tek elden yü- rütmek ve menzil bölgesinin güvenliğini sağlamak,

- Menzil teşkilatı bünyesinde bulunan hizmet kıtalarının ve müesseselerin eşgüdüm ve koordinas- yon içinde çalışmasını sağlamak,

- Menzil mıntikasındaki ulaşım ve haberleşme hizmetlerinin yürütülebilmesi için gerekli tedbirleri almak,

- Menzil mıntıkasında hizmetlerin güvenli şe- kilde yürütülebilmesi için jandarma ve karakol hiz- metlerini düzenleyerek bölgede güvenlik ve asayiş'i sağlamak,

- Düşman arazisinin işgal edilmesi halinde buradaki malzeme ve mühimmatın muharip orduya veya yurt içine sevk edilmesini sağlamak,

- Ana vatandan orduya gönderilen her türlü ikmal malzemelerini muhafaza ve idare ederek bun- ları en seri şekilde ordu harekât bölgesine ulaştır- mak,

- Ordu harekât bölgesinden menzil mıntıkası- na sevk edilen atıl durumdaki araç ve gereci süratle ıslah ve tamir ederek muharip ordunun hizmetine sunmak, tamiri mümkün olamayanların ise yurt içi- ne sevk edilmesini sağlamak,

- Menzil Mıntıkası bünyesinde bulunan hiz- met kıtalarının talim ve terbiyesine ilişkin hizmetler sunmak,

- Menzil bölgesindeki her türlü tamir ve inşa- at faaliyetlerini yürütmek,

- Menzil sınırları içinde bulunan her türlü lojistik kaynaktan istifade edebilmek için gerekli tedbirleri almak gibi çeşitli görev ve sorumlulukları bulunurdu.

Menzil Müfettişlikleri, faaliyetlerini Menzil Merkez Karargâhında bulunan şubeler vasıtasıyla yürütürdü. Menzil Merkez Karargâhında bulunan şubeler ve görevleri şu şekildedir:

1. Muâmelât-ı Zâtîye (Özlük) ve Adlî İşler Şubesi

Merkez karargâh bünyesinde bulunan Muâ- melât-ı Zâtîye kısmı ile personelin özlük işlerine ilişkin faaliyetleri yürütülürken adli işler kısmı ile de askerî adalete ilişkin hizmetler yürütülürdü.

2. Harekât Şubesi

Ordunun harekâtına uygun olarak menzil için genel karar ve emirler hazırlardı. Harita ve harp ceridelerini hazırlamak, savunma ve disiplin işleri- ni yürütmek, demiryollarının faaliyetlerini kontrol etmek, erat ikmalinin sağlanabilmesi için gerekli planlamaları yapmak ve uygulamak gibi hizmetler bu şube tarafından yürütülürdü. Ayrıca menzil böl- gesinin güvenliğinin sağlanması, menzil bölgesin- deki muharip birliklerin eğitimlerinin denetim ve gözetimi gibi faaliyetler bu şube tarafından yürütü- lürdü.

3. Eslihâ ve Mühimmât Şubesi

Menzil bölgesi ile yurt içindeki silah ve cephanenin durumu hakkında bilgi edinerek harp müdetince orduya yapılacak silah ve cephane sevkiyatına ilişkin düzenlemeler yaparak bu hususta gerekli tedbirleri alırdı. Ayrıca silah ve cephane imalathaneleri veya tamirhanelerinin işleyişine ilişkin gerekli düzenlemeler yapmak ve tedbirler almak yine bu şubenin vazifesiydi.

4. Posta ve Telgraf Şubesi

Ordu ile menzil, menzil ile ana vatan arasındaki tüm posta ve haberleşme hizmetlerinin sorunsuz işletilebilmesi için düzenlemeler yapmak ve bu hususta gerekli tedbirleri almak bu şubenin sorumluluğundaydı. Ayrıca posta ve haberleşmeye ait teçhizat ve malzemenin temini hususunda gerekli tedbirleri almak da bu şubenin görev ve sorumluluğundaydı.

5. Tayyâre ve Otomobil Şubesi

Menzil mıntikasındaki otomobil kolları ve tayyare hizmetlerinin yürütülebilmesi için gerekli tedbirler bu şube tarafından alınırdı. Ayrıca menzil mıntikasının düşman hava taarruzuna karşı savunulması için gerekli önlemler yine bu şube tarafından alınırdı.

6. Nakliye Şubesi

Menzil nakliye kollarının harekâtının idare edilmesi ve ordunun ihtiyaç duyduğu her türlü nakliye hayvanı ile nakliye araç-gereçlerinin temini gibi hizmetler bu şube tarafından yürütülürdü. Ayrıca menzil bölgesinde yürütülen nakliye hizmetlerini düzenlemek, nakliyeye ait eksikliklerin giderilerek nakliye hizmetlerinin sorunsuz yürütülmesini sağlamak için gerekli tedbirleri almak ve uygulamak yine bu şubenin görev ve sorumluluğu altındaydı.

7. Levâzım Şubesi

Ordu harekât bölgesi, menzil ve yurt içi ambarlarında bulunan erzakın cins ve miktarlarına iliş-

kin malumat edinmek, muharip ordunun beslenmesine ilişkin gerekli tedbirleri almak ve bu hususta düzenlemeler yapmak Levâzım Şubesi'nin görev ve yükümlülükleri arasındaydı. Menzil mıntikasındaki muharip ordunun iâşe ve levazımına ilişkin teçhizat ve malzemeyi tedarik ederek bunların sevk ve nakledilmesiyle iştigal ederdi. Ayrıca menzil bölgesinde yürütülen tekâlîf-i harbiye hizmetleri de bu şube tarafından düzenlenirdi.

8. İnşâât ve Tamîrât Şubesi

Bina ve yollar başta olmak üzere menzil bölgesindeki her türlü inşaa ve tamir hizmetleri bu şube tarafından yürütülürdü. Ayrıca tamir ve inşaa hizmetlerinde kullanılmak üzere gerekli malzeme ve teçhizatın temini için gerekli önlemleri almak yine bu şubenin vazifesiydi.

9. Tabâbet Şubesi:

Menzil mıntikasında insan sağlığına ilişkin hizmetler bu şube tarafından yürütülürdü. Ayrıca sağlık hizmetlerinde kullanılacak sıhhi teçhizat ve malzemenin temin ve ikmali yine bu şube tarafından yürütülürdü.

10. Serbaytarlık Şubesi:

Menzil mıntikasındaki veterinerlik hizmetleri bu şubenin uhdesinde yürütülürdü. Ayrıca hayvan sağlığına ilişkin teçhizat ve malzemenin temini ile de iştigal ederdi.

Bir menzil karargâhında yukarıda zikredilen şubelerin tamamı bulunmak zorunda değildi. Yalnızca ihtiyaç duyulan şubeler ihdas edilirdi. Hatta bir şubenin vazifesi az ise münasip bir şube, bu şubenin vazifesini devralarak yürütürdü. Şubelerin çoğalması beraberinde kargaşa ve karışıklığa neden olacağından bu durumun önüne geçebilmek için mecbur kalınmadıkça şubelerin sayısı arttırılmazdı.

Ordu Menzil Müfettişlikleri faaliyetlerini kendilerine ayrılan sınırlar içinde yürütürdü. Ordu Men-

zil Müfettişliklerinin sınırı ordu harekât bölgesinin hemen gerisinde kesintisiz olarak başlar ve yurt içi (ana vatan) bölgesine kadar devam ederdi. Menzil mıntıklarındaki hizmetlerin düzenli yürütülebilmesi için menzil bölgesinin sınırlarının çok geniş veya çok dar tutulmamasına özen gösterilirdi. Zira menzil sınırlarının çok geniş olması halinde mıntıkadaki idari işleyiş gereğinden fazla yük getireceğinden menzil hizmetlerinin aksamasına neden olacağı gibi menzil sınırlarının çok dar tutulması halinde ise mıntika dâhilinde yararlanılacak kaynakların yetersiz kalması ihtimali doğabilirdi. Bu bakımdan ordu menzil mıntıklarının çok dar veya çok geniş tutulmamasına özen gösterilirdi. Menzil mıntikasının ileri hattı, ordu kumandanı tarafından tespit edilirken menzil mıntikasının geri sınırı ise Menzil Genel Müfettişliği tarafından belirlenirdi. Menzil müfettişliklerinin sınırları sabit olmayıp harekâtın seyri-ne göre kısmen veya tamamen değişebilirdi. Menzil müfettişliğinin sınırları ordu kumandanlarının talebi doğrultusunda Genelkurmay Başkanlığı ve Menzil Genel Müfettişliğince tespit edilirdi.

Ordu menzil bölgesi, menzil mıntikası ve menzil hududu olarak ikiye ayrılırdı. Ordu harekât bölgesinin hemen gerisinde ikmal ve tahliye hizmetlerinin yoğunlaştığı bölge, menzil mıntikası olarak belirlenirken, menzil mıntikasını da içine alarak yurt içi sınırına kadar uzanan bölge ise menzil hududu olarak adlandırılırdı.

5'inci Ordu Menzil mıntikasının ileri hattı Saz Limanı ile Galata Köyü (Sütlüce) hattından başlayarak Rumeli'de Tekirdağ-Uzunköprü hattına, Anadolu yakasında ise Karabiga, Biga, Lâpseki, Kal'a-i Sultaniye (Çanakkale), Ezine, Bayramiç ve Ayvacık kazalarını içine alan Biga Sancağının idari sınırlarını kapsıyordu. Kısa bir süre sonra menzil mıntikasının Rumeli yakasındaki sınırı daha da genişletilerek

Malatra Burnu-Çerkezköy-Eski Ereğli Çiftliği hattına kadar uzatıldı. Anadolu yakasındaki sınırda ise herhangi bir değişiklik yapılmadı.

5'inci Menzil Müfettişliği'nin hududu ise Rumeli yakasında Malatraburnu-Çerkez Köy- Eski Ereğli Çiftliği hattına kadar uzanırken Anadolu yakasında ise Yalova-Gemlik idari sınır hattı boyunca uzanarak Beyşehir, Bilecik, Söğüt, İnegöl, Orhaneli, Simav, Gediz, Uşak, Sandıklı, Uluborlu, Yalvaç, Şarkıkaraağaç, Eğirdir, Akseki ve Alanya'nın batısında kalan tüm Batı Anadolu topraklarını kapsıyordu. Dolayısıyla Trakya, Marmara ve Ege Bölgesi gibi ülkenin tarım bakımından en verimli, toprakları 5'inci Menzil bölgesi içinde yer aldığı gibi ulaştırma, ticaret, sanayi ve iktisadi bakımdan ülkenin en gelişmiş bölgeleri yine 5'inci Ordu Menzil Müfettişliğinin sınırları içerisinde bulunuyordu.

Bir askeri birlik savaşmak için nasıl ki bünyesinde piyade ve topçu alaylarına, süvari, istihkâm, muhabere, sıhhiye vb. kıtalara ihtiyaç duyuyorsa menzil müfettişlikleri de görev alanları içinde bulunan hizmetleri çeşitli müessese ve hizmet kıtalarınca yürütürdü. Bu bakımdan Menzil Müfettişlikleri bünyesinde; Menzil Hat Komutanlıkları, Menzil Nokta Komutanlıkları, Menzil İstasyon Komutanlıkları, Menzil İskele ve Liman Komutanlıkları, Konaklama Komutanlıkları ve Menzil Mıntika Müfettişlikleri gibi çeşitli idari yapılar vasıtasıyla faaliyetlerini yürütürdü.

Ayrıca menzil müfettişlikleri bünyesinde erzak, silah, cephan ve teçhizat ambarları ile hastane, hayvan hastaneleri, nekahethaneler, revirler, çayhaneler, fırınlar, imalathaneler vb. birçok müessese yer aldığı gibi bu müesseseler bünyesinde çalışan çeşitli hizmet kıtaları da bulunurdu. Menzil Müfettişlikleri bünyesinde bulunan hizmet kıtaları ve müesseselerin tümü bir anda teşekkül ettirilmezdi. İhtiyaç hasıl

oldukça menzil bünyesinde yeni kıta ve müesseseler oluşturulurdu. Nitekim menzil teşkilatının asli vazifesi muharip ordunun her türlü ihtiyacını sorunsuz bir şekilde karşılamak olduğundan ihtiyaç halinde yeni idari birimler ve hizmet kıtaları oluşturulur veya mevcut kıta ve birimlerin yerleri değiştirilebilirdi. İhtiyaç kalmayan birimler ise kısa süre içinde lağvedilirdi.

Kuruluşundan itibaren 5'inci Menzil Müfettişliği bünyesindeki müessese ve hizmet kıtalarının sayısı her geçen gün artmıştır. 25 Şubat-1 Mart 1916 tarihleri arasında 5'inci Menzil Müfettişliği bünyesinde bulunan müessese ve hizmet kıtalarının buldukları mevki tablosunda verilmiştir:

Tablo 1. 5'inci Menzil Bünyesinde Bulunan Müesseseler ve Hizmet Kıtaları

Müessese	Bulunduğu Mevki
Menzil Karargâhı	Akbaş
Menzil Noktaları	Edirne (1 nolu), Alpullu (2 nolu), Hayrabolu (3 nolu), Seyyidler (4 nolu), Babaeski (5 nolu), Lüleburgaz (6 nolu), Uzunköprü (7 nolu), Keşan (8 nolu), Eksamil (9 nolu), Gelibolu (10 nolu), Akbaşta (11 nolu), Biga (12 nolu),
Menzil İskeleleri	Çanakkale, Kilye, Akbaş, Birgos, Lapseki, Gelibolu, Karabiga, Şarköy, Tekirdağ
Menzil İâşe Ambarları	Edirne (1 nolu), Alpullu (2 nolu), Hayrabolu (3 nolu), Lüleburgaz (4 Nolu), Babaeski (5 nolu), Karapeykâr (6 nolu), Çanakkale (7 nolu), Uzunköprü (8 nolu), Keşan (9 nolu), Şarköy (10 nolu), Lüleburgaz (11 nolu), Birgos (12 nolu), Biga (13 nolu)
Menzil Ekmekçi Takımları	Uzunköprü ve Karapeykâr (1 nolu ekmekçi takımının yarısı Uzunköprü'de yarısı da Karapeykar'da), Lüleburgaz (2 nolu)
Menzil Çayhaneleri	Karapeykâr (1 nolu), Yerlisu (2 nolu), Eksamil (9 nolu)
Menzil Cephane Depoları	Seyyidler (1 nolu), Akbaş (2 nolu), Akbaş (3 nolu), Çanakkale (4 nolu), Gelibolu (5 nolu), Soğanlıdere (6 nolu), Uzunköprü (7 nolu),
Menzil Hastaneleri	Uzunköprü (1 nolu), Biga (2 nolu), Uzunköprü (3 nolu), Lapseki (4 nolu), Keşan (5 nolu)
Harp Hastaneleri	Biga (1 nolu), Çardak (2 nolu), Lapseki (3 Nolu), Babaeski (4 nolu), Şarköy (5 nolu)
Mevki Hastaneleri	Erdek, Gelibolu
Sıhhiye Depoları	Lüleburgaz
Hasta Nakliye Müfrezesi	Biga (25 öküz ve 19 at arabasından oluşur.)
Hayvan Hastaneleri	Beğendik (1 nolu), Edirne (2 nolu), Satıköy (3 nolu),
Araba ve Hayvan Depoları	Beğendik (1 nolu), Büyükkararlı (2 nolu),
Veteriner Deposu	Lüleburgaz
Amele Taburları	Burunsuz (2'nci Hadımköy Tabur) Uzunköprü (5'inci Menzil Taburu)
İnşaat Bölüğü	Türkkemze
Hizmet Bölükleri	Edirne, (1 nolu), Alpullu (2 nolu), Hayrabolu (3 nolu), Lüleburgaz (4 nolu), Babaeski (5 nolu), Seyyidler (6 nolu), Uzunköprü (7 nolu), Keşan (8 nolu), Gelibolu (9 nolu), Akbaş (10 nolu), Kilya (11 nolu), Çanakkale (12 nolu), Birgos (13 nolu)
Arabalı Hizmet Kıtası	Lüleburgaz (30 araba)
Araba İmalathanesi	Susuzselim
Tathir Merkezleri	Hayrabolu, Seyidler, Malkara
Hastane Gemileri	Gülnehal, Akdeniz, 70 nolu, 60 nolu ve 63 nolu Menzil Gemileri

Eylül 1915'te 5'inci Menzil Müfettişliği bünyesindeki müessese ve hizmet kıtaları bakımından en geniş seviyeye ulaştı. 1915 Kasımından itibaren İtilaf Devletleri kuvvetlerinin büyük bölümünün tahliye etmesi üzerine 5'inci Menzil Müfettişliği, emrinde bulunan bazı kıta ve müesseseler 1'inci ve 2'nci Ordu Menzil Müfettişliğine devretti. Ancak Gelibolu Yarımadası'nın güvenliği için bölgede az sayıda askerî birlik bırakıldığından Menzil Müfettişliği az sayıdaki kıta ve müessese ile faaliyetlerini devam ettirdi. 1 Ocak 1918 tarihinde Bandırma'da bulunan 5'inci Menzil karargâhının lağvedilmesiyle 5'inci Menzil Müfettişliğinin görevi sona erdi.

Kaynakça

Menzil Hidemâtı Nizamnamesi, İstanbul: Matbaa-i Askeriye, 1327.

Menzil Hududu Hidemâtı Hakkında Talimat, İstanbul: Matbaa-i Askeriye, 1331.

Menzil Müessesâtı Hakkında Tarifât, İstanbul: Matbaa-i Askeriye, 1332.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri, *Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik, X'uncu Cilt*, Ankara: Gnkur. ATASE Başkanlığı Yayınları, 1985.

Çeloğlu, Yavuz Selim. “Çanakkale Cephesi’nde Askeri Nakliye Hizmetleri: Beşinci Ordu Menzil Teşkilatı”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2018.

Borlat, Barış. Çanakkale Cephesi’nde İkmal Faaliyetleri 1914-1916. İstanbul: Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayınları, 2020.

Karagöz, Mevlüt. *I. Dünya Savaşı’nda Filistin-Sina Cephesi Lojistik Faaliyetleri*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2021.

Atıf

Çeloğlu, Yavuz Selim. “5’inci Ordu Menzil Teşkilatı”, Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi, Ed. Murat Karataş, İstanbul: Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayını (ISBN: 978-605-80897-7-8), 2022.

Yavuz Selim Çeloğlu, “5’inci Ordu Menzil Teşkilatı”, Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi, Ed. Murat Karataş, Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayını (ISBN: 978-605-80897-7-8), İstanbul 2022.